

Lo Bello Maya

Irodalmi Modernségek Doktori Iskolája

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Szekció: Irodalomtudomány

„Minden Egész eltörött”:

Válságtudat és a Nyugat kritikai gyakorlata

„Minden Egész eltörött”: e három szóval nemcsak idézni szeretnék Ady Endre „Kocsiút az éjszakában” című verséből, hanem a költő segítségével utalni is szeretnék arra a furcsa, mégis rendkívül termékenyítő hatással bíró válságtudatra, amely – e kulturális mozgalom minden egyéb jellemzője mellett – meghatározó szerepet játszott a Nyugat indulásában. Az utókor számára e válság röviden a következő, ismerős körvonalak mentén rajzolódik ki: 1908-ban – többszöri sikertelen próbálkozás után – néhány fiatal szerző úgy érezte, többé nem követhető a régi, Arany János nevével fémjelzett út. Új, modern irodalomra van szükség, és ennek az új hangnak új fórumot kell teremteni. A Nyugat szerkesztői és szerzői szakítottak tehát a múlttal, amely nemcsak egyfajta irodalmi hagyománnyal való leszámoláshoz vezetett, hanem a családi múltjukkal, társadalmi pozíciójukkal való szembenállást is eredményezett, ahogyan Tverdota György *Meghasonlott nyugatosok* című tanulmányában elemezte. Mint ismeretes, nemcsak Ady Endre, hanem Lesznai Anna, Kaffka Margit és Babits Mihály tollából is születtek olyan, a Nyugat indulására visszapillantó művek, amelyekben keresztül a mai olvasók tapasztalhatják, hogy e szerzőknek mit jelenthetett a paradicsom kertjét maguk mögött hagyni, a sötét, éjszakai úton állomásról állomásra zötykölődni, miközben egyre erősödik bennük az a tudat, hogy – ettől kezdve – ők is a halál fiai lettek.

Bár a művek és azok szerzői szempontjából az irodalomtörténet folyamatosan értelmezi a modernizmus kapcsolatát a múlttal, az irodalomkritika és – ezen belül – az induló Nyugat kritikai gyakorlatai terén kevesebb példát találhatunk arra, hogy a múlttal való szakítás milyen más értékítéletekhez, elemzői gyakorlatokhoz vezethetett. Azaz: a volt tanítványok hogyan, milyen mértékben és milyen eredménnyel fordultak szembe tanáraik, az irodalmi hagyományokat „tisztelegő” Gyulai Pál, Péterfy Jenő és Riedl Frigyes véleményével? Vagy csak az Ignóus által hirdetett „perzekutor-esztétika” ellen harcoltak a Nyugat kritikusai?

Előadásomban épp ezt a „rég ismertként” kezelt ellentétet szeretném közelebbről vizsgálni, mégpedig a Nyugat 1908-as és 1909-es évfolyamában megjelent kritikai műveken keresztül. Feltételezésem szerint, a Nyugat első nemzedékéhez tartozó kritikusai nem szakítottak a múlttal, minthogy átalakították, átértelmezték e múlttól öröklött kritikusai

szemléletmódot. Tézisemet főleg Fenyő Miksa kritikai munkásságával szeretném alátámasztani, miközben Laczkó Géza, Kuncz Aladár és Szilasi Vilmos tanulmányából is veszek néhány fontos szemelvényt. Szeretnék rávilágítani arra, hogy e múlttal folytatott párbeszéd során a Nyugat kritikusai rendszeresen kifejtették: a múlt és a jelen között szakadék tátong. A hagyományosnak vélt tudás többé nem örökölhető. A kérdés tehát a következő: mit tudtak teremteni a hagyomány helyett?

1908-ban és 1909-ben inkább az impresszionista kritikához tartozó jellegzetes stílusvilág és megközelítésmód jellemezte a Nyugat kritikusi gárdájának többségét. Az impresszionista kritika főleg Ignótv névéhez kötődik; Angyalosi Gergely *Ignótv tanulmányok* című kötete kísérletet tesz arra, hogy kritikaelméleti és kultúrtörténeti szempontból – egészen ezen irányzat francia, illetve német eredetéig – közelebbről jusson az impresszionista kritika mibenlétéhez. Sajnos, e kötet minden egyéb érdeme mellett: az impresszionizmus pontos definíciója továbbra sem derül ki. Ami egyáltalán nem meglepő, hiszen az 1905-ben Alfred Kerr-ről írt, Paritty és lant c. tanulmányában Fenyő Miksa így nyilatkozott: „Hiszen az impresszionista bírálat is feltételez szabályokat, minden benyomás és egy lelkembe szivárgott, lelkemmé vált szabályt: egy dramaturgiait, egy pszichológiait, egy természettudományit, egy grammatikait, de szabályt. Tehát minél többet tud, minél többet lát a bíráló, annál élénkebbek, változatosabbak lesznek a megbírált műnek lelkére vetített színfoltjai, annál kiválóbb a bírálat, vagyis annál inkább költői mű”.

A „magyar Kerr”-ként ismert Fenyő Miksa – aki műveiben rendszeresen idézte Ignótv híres axiómáját, mely szerint mindent lehet csinálni, csak jól kell azt megcsinálni – sem hitt abban, hogy minden szabály nélkül lehet bírálatot írni. A szabályok megvitatása helyett, Fenyő Miksa fontosabbnak tartja a kritikus tudását, a világról alkotott képét, hiszen ennek függvényében áll bírálata maradandóságát. Kövessük hát Fenyő példáját, hiszen az irodalmi impresszionizmus képviselői inkább egy egyénileg megszabott, mindig változó és változtatható kritikai stílussal, eszköztárral és egy másfajta tudással hatni akartak az olvasóra. Az impresszionista stílusban írt kritikákon keresztül remek betekintést nyerhetünk abba a kérdésbe, hogy az induló Nyugat kritikusai mit tartottak tudásnak, s mit nem.

Előadásomban kísérletet teszek arra, hogy az akadémikusok és a Nyugatosok közötti nézeteltéréseken és vitákon keresztül más megvilágításban mutassam be a Nyugat kapcsolatát a hagyományhoz, miközben az impresszionista kritika értelmezéséhez más horizontokat, e kérdés megközelítéséhez más módszereket szeretnék az irodalomtörténet figyelmébe ajánlani.

Nagytarcsa, 2013. április 28.